

Jordi Carbonell i l'Institut d'Estudis Catalans

1. INTRODUCCIÓ

Ara fa un any que Jordi Carbonell i de Ballester ens deixà; restàrem orfes, l'Institut d'Estudis Catalans (IEC) i, més especialment, la Secció Filològica (SF), a què estava adscrit, de la seva companyia i de la contribució en totes les tasques de la corporació, tant les de recerca, com les de gestió i organització. Una orfenesa particularment dolorosa i sentida, per dues raons principals: Jordi Carbonell era un investigador de primera línia en l'àmbit de la història social de la llengua catalana i, endemés, estava sempre disposat a col·laborar en qualsevol activitat i en el nivell que convingués, tant s'hi valia si estava directament o indirectament vinculada amb la seva especialitat científica. S'havia format, en tant que ciutadà, en l'esperit de lluita i d'esforç que el movia sempre a participar en el que fos, conscient com era de la precarietat del context que predominava en bona part de la seva vida. Dues raons importants, que s'enriquien encara d'un tret fonamental que amarava les seves paraules i els seus fets: una humanitat íntegra, que es distingia per una bonhomia colpidora; un rigor impecable; una transparència i una sinceritat que no amagaven res, per incòmode que fos el que hagués de dir o el que hagués de realitzar; una actitud sempre esperançada, de vegades fins a una certa ingenuïtat; un amor a la pàtria, a la cultura i a la llengua insòlit, que mai no es debilità ni un gra de sorra. En suma, un savi agradós, afable, sempre disposat a estar a primera línia per un alliberament que va poder albirar, però que dissortadament no ha pogut constatar materialment, goso dir que malgrat que l'hagi tingut a tocar.

Que l'IEC i la SF hagin gaudit de la llarga trajectòria d'un membre de la seva condició ha estat, sense cap mena de dubte, una sort tan singular, que ni l'un ni l'altra no haurien arribat on som avui si hagués mancat la seva implicació en els

moments més crítics i en els menys difícils (d'obertament plàcids, des de 1936, no n'hi ha hagut cap). L'IEC ha sobreviscut gràcies a dos puntals que en cap moment no cediren: Ramon Aramon i Serra i Jordi Carbonell i de Ballester.

En el record de la figura del segon, em centraré, tal com m'ha estat demanat, en allò que té a veure amb el treball per a l'IEC. Tanmateix, tenint en compte l'espai de què dispo i el caràcter que ha de tenir una ponència, no pretenc fer l'anàlisi minuciosa dels més de setanta anys de les relacions que hi tingué, sinó que em limitaré a remarcar els aspectes que al meu entendre són més rellevants.

Per tal de tenir en compte els fets més peculiars, he seguit àmpliament la *Història de l'Institut d'Estudis Catalans*, vol. II: *De 1942 als temps recents*, d'Albert Balcells, Santiago Izquierdo i Enric Pujol, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 2007, coll. «Memòries de la Secció Històrico-Arqueològica», núm. LXXII. Òbviament, he aprofitat l'experiència personal de conviure a l'IEC amb ell durant més de trenta anys i, també, alguns documents del mateix Carbonell o adreçats a ell, que l'Arxiu de l'IEC, mitjançant la seva directora, Laia Miret, amablement m'ha permès de consultar i que testimonien el tarannà i la feina de l'amic que traspasà ara fa un any. El meu agraïment, doncs, a A. Balcells, S. Izquierdo i E. Pujol per l'obra de gran interès que han escrit, i a L. Miret per la seva generosa disponibilitat.

2. RECERCA, REIVINDICACIÓ, INFRAESTRUCTURES, AMBAIXADOR, MISSATGER, MITJANCER...

La primera remarca que vull fer és que Jordi Carbonell, amb vint anys encara no, tingué ja contactes amb l'IEC. Era entorn dels quaranta, amb la Guerra Civil acabada com a tal feia molt poc, però amb un pes insuportable de les conseqüències que se'n derivaren. L'IEC *sobremalvivia* —si se'm permet el neologisme—: amb prou feines podia aixecar el cap, en unes condicions nefastes. Comptava a la vora amb molt poques persones, ja que les que hi tenien relacions acadèmiques majoritàriament hagueren de triar l'exili com a única via per a salvar-se de la barbàrie; i els que es quedaren estaven fèrriamment vigilats i controlats pel nou règim, el qual en qualsevol moment els podia separar per la força de llurs tasques científiques.

En aquesta conjuntura, l'IEC s'ocupava sobretot d'affers de caràcter administratiu: preparar les edicions de les obres que podien publicar i mantenir relacions epistolars amb persones i institucions d'arreu del món. L'Arxiu de l'IEC conserva una carta datada a Barcelona el 2 de juliol de 1955 en què Jordi Carbonell s'adreça a Joan Coromines, que es troba a Chicago, i, entre d'altres coses, li diu:

Aquests dies m'he estat ocupant de la tasca —burocràtica i insulsa, però bé cal que algú la faci, o restaria sense fer, tan pocs com som— de revisar el material per al volum següent dels Estudis Romànics, el IV [...]. M'he adonat que, a demanda vostra, us vaig fer a mans el text que ja m'havíeu donat de les recensions de les gramàtiques històriques d'En Badia i d'En Moll [...]. M'excuso de recordar-me'n tan tard, quan ja heu partit, però he estat llargament malalt o mig malalt d'una afecció d'escarlata que m'ha deixat restes d'albúmina. [...]

Els meus treballs sobre l'estil de Rois de Corella estan de moment encallats per manca de temps [...]. Aquest estiu penso també deixar enllestit i definitivament revisat per a la publicació el treball de la sintaxi interoracional d'Antoni Canals, que com sabeu vaig fer junt amb la meua esposa. [...]

Amb els meus respectes per la vostra muller, una salutació devota i atenta del vostre

J. Carbonell

És evident que mitjançant les relacions epistolars conreava i aprofundia el coneixement de persones il·lustres i hi augmentava la confiança.

En una carta del 12 de juliol de 1957, dona compte d'una visita a Olot de la Societat Catalana d'Estudis Històrics al pare Pere Nolasca del Molar, especialista en patristica, en història de la literatura i expert en l'edició crítica de textos antics; fou col·laborador de la Fundació Bíblica Catalana i de la Fundació Bernat Metge:

Rvd. P. Nolasca del Molar, O. F. M.,
Olot.

[...] el nostre gran agraïment per la cordial acollença que ens fou donada a Olot durant la visita de la Societat el mes passat. [...]

Llàstima només que vam haver de marxar tan aviat i quan millor ens hi trobàvem —i tot i això, amb el tràfic *[sic]* de les carreteres els dies de festa, arribàrem a Barcelona a mitja nit! Ara que, si l'estada fou curta, fou també extremament agradable.

Us saluda molt afectuosament i atenta el vostre

Jordi Carbonell,
Secretari [de la dita Societat].

La carta té resposta manuscrita del caputxí amb data 6 de setembre del mateix any, que fa entendre que en la reunió a Olot es feren algunes propostes concretes, probablement per a poder sobreviure la mateixa Societat filial:

Sr. Jordi Carbonell
Barcelona

Honorable Senyor i benvolgut amic [...]. Ja sabeu com m'interessen les vostres propostes [...]. Creieu-me, amic Carbonell, que m'afligeix la penosa situació en què es troben certes coses que són tan nobles com cares. [...]

En una altra del 21 de març de 1959 adreçada a Josep de Calassanç Serra i Ràfols, membre de l'IEC, arqueòleg, deixeble de Bosch i Gimpera, li comunica que ha estat proposat per a formar part d'un jurat:

Sr. J. de C. Serra i Ràfols,
Barcelona:

Distingit senyor:

Tinc l'honor de comunicar-vos que la Societat [Catalana d'Estudis Històrics] us ha nomenat membre del Jurat del Premi Rubió i Lluch d'enguany per a judicar l'única obra presentada, la qual porta per títol «Les arrels històriques del País Valencià» i té per lema «Valentia».

Esperant que voldreu acceptar aquest nomenament, us saluda molt atentament el vostre afectíssim

Jordi Carbonell.
Secretari.

L'Arxiu de l'IEC guarda una nota formal en què Carbonell transmet el condol pel traspàs de Jaume Vicenç i Vives:

SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS
Filial de
L'INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

La SOCIETAT CATALANA D'ESTUDIS HISTÒRICS us tramet, en aquests moments dolorosos, el seu sentit condol pel traspàs del vostre marit, membre il·lustre de la nostra corporació.

A l'acte de l'enterrament el senyor Jordi Rubió i Balaguer dugué la representació de la nostra Societat.

Déu vos guard molts anys!

Barcelona, 27 de juliol de 1960

Jordi Carbonell,
Secretari.

Sra. Roser Rahola, Vídua de Jaume Vicenc [sic, per la dificultat o impossibilitat a mecanografiar la ç] i Vives.-

Barcelona.

Jordi Carbonell reconegué que una de les feines que més a gust havia fet mai era anar a Correus a enviar missatges a fora, ja que en realitat —deia— constituïa un acte de rebel·lió contra el franquisme. No es comportà en cap moment com l'estudiós a qui interessa solament el treball intel·lectual de recerca i estudi. Prioritzà, sense lamentacions, necessitats preemptòries en la situació llarguíssima de penúria en què hagué de viure l'IEC. Sabia autoesperonar-se tot valorant que qualsevol aportació servia per a la recuperació de la democràcia contra la dictadura.

L'any 1950 Carbonell i la seva esposa, Hortènsia Curell, reberen de l'IEC el Premi Francesc Cambó pel treball *Un aspecte de la influència llatina en la prosa catalana medieval*; ultra ésser un senyal clar de l'especialitat per què es decantaria Carbonell, era també un indicatiu i una premonició respecte a la institució a què es dedicaria amb preferència.

L'any 1963 Òmnium Cultural trameté peticions individuals per a demanar al general Muñoz Grandes, vicepresident del Govern d'Espanya, l'ensenyament del català a les escoles, l'ús del català als mitjans de comunicació i en les diverses institucions dels Països Catalans, com a drets fonamentals de les persones. Signaren diversos membres de l'IEC i signà també Jordi Carbonell, que encara no n'era.

L'any 1972 passà a ésser membre numerari de l'IEC. De fet, però, el grau de lliurament de les seves fatigues canvià poc respecte a quan començà a tenir-hi relacions de col·laboració constant i estreta, un període de més de vint-i-cinc anys. Hi contribuïa des de dins i des de fora. Ja l'any següent, el 1973, arribà a l'IEC la sol·licitud d'elaborar el vocabulari bàsic científic de la llengua catalana, que sorgí del simposi «El català, llengua científica», que tingué lloc a la Universitat Catalana d'Estiu de Prada; entre els signants, hi apareixia el nom de Jordi Carbonell, convençut que calia iniciar aquesta tasca imprescindible, per tal de fixar la terminologia adequada perquè el català fos una llengua amb totes les capacitats possibles i necessàries en cadascun dels àmbits i registres que caracteritzen una llengua nacional i de cultura. Sabia bé que calia la feina dura de reparar i reprendre la reconstrucció de l'idioma propi, que havia iniciat Pompeu Fabra, però que es veié estroncada per la Guerra Civil. Carbonell sempre compartí la ideologia lingüística del mestre, que partia de la condició bàsica de refer la llengua nacional que s'hauria construït pel desenvolupament natural des de l'època medieval, si no hi hagués hagut la interferència del poder castellà centralista.

El Centre Pluridisciplinari d'Estudis Catalans de Perpinyà, creat l'any 1972, del qual nasqué la Universitat de Perpinyà, demanà de tenir relacions de col·laboració amb l'IEC. L'IEC encarregà a Jordi Carbonell que s'ocupés de canalitzar

aquesta petició i fer-la operativa, per a la qual cosa feu d'enllaç entre ambdues institucions així com amb la Universitat de Prada, que començà a funcionar. L'IEC ha confiat sempre en ell, per a finalitats complexes i compromeses; ell no rebutjà mai de tirar endavant iniciatives que afavorissin la normalització del país, de la llengua, de la cultura. Altrament, el concepte de Països Catalans i la voluntat de superar la temptació de no mirar fora de Catalunya foren permanents en tota la seva vida; ha estat dels pocs que no renuncià mai a aquesta denominació, encara que suposés un obstacle en determinats territoris, i, si hi havia inconvenients, s'havien de salvar, no pas abdicar. Carbonell no conegué la por respecte a les aspiracions a allò que considerava just.

L'IEC organitzà cursos d'estiu per a estrangers que tingueren gran èxit i uns resultats molt eficaços: bona part dels que hi passaren com a alumnes són avui investigadors de primer ordre de llengua i literatura catalanes. Jordi Carbonell hi impartí classes sobre història de la llengua i la literatura.

El 28 de novembre de 1976, Oriol de Bolòs transmeté al Ple de l'IEC la proposta de l'Institut Català d'Història Natural que s'adherís a la petició d'amnistia de presos polítics. Causà un fort impacte i el Ple no acabà de decidir-s'hi; en el que tingué lloc el 19 de desembre del mateix any, Carbonell tingué l'habilitat de convèncer-lo perquè hi votés a favor. No podia ni volia estar-se de reclamar amb veïemència allò que entenia que era de justícia; en casos obvis, ni tan solament cercava tàctiques ni mesures d'oportunitat: exigia coratge i encomanava el seu, que era enorme, als companys i col·legues. La seva capacitat dialèctica —per això fou també un gran polític— era envejable; costava molt poder-lo rebatre, i era estrany que no se'n sortís, d'algun objectiu, per difícil que semblés.

El 30 d'agost de 1982, se signà un conveni pel qual la Generalitat de Catalunya encarregava a l'IEC l'elaboració del *Llibre blanc de la recerca a Catalunya*; Carbonell fou designat per a formar part de la comissió permanent *ad hoc*.

Notem que, en totes les actuacions de gran calat en què es compromet l'IEC, hi trobem, amb una responsabilitat o altra —generalment, amb atribucions decisives—, Jordi Carbonell. Fou un veritable timoner en la recuperació i consolidació de l'IEC.

Quatre mesos més tard, al desembre de 1982, el llavors president de l'IEC Enric Casassas li envià una carta del president de la Generalitat de Catalunya, Jordi Pujol, en què li prega de mirar d'establir allò que ha d'ésser l'IEC a finals del segle xx, quan la realitat era molt diferent de quan fou creat. Casassas sap a qui demana opinió: a un membre que coneixia com cap altre la història interna de l'IEC i que sabia com molt pocs què convenia culturalment, científicament i lingüísticament als Països Catalans; era, doncs, un opinador imprescindible prop de la més alta autoritat de Catalunya:

28 de desembre de 1982

Dr. Jordi Carbonell i de Ballester
Barcelona

Benvolgut amic,

Us envio una fotocòpia de la lletra que he rebut del Sr. President de la Generalitat de Catalunya. La lletra és molt amable, però en ella el President insisteix en requerir de nosaltres, com ja va fer verbalment el dia que el visitàrem, a trobar la definició del paper que correspon a l'Institut ara, en aquests anys que van ja vers la fi del segle, tan diferents dels anys del començament de segle en els quals l'Institut fou creat. La feina és nostra, i la responsabilitat també, però l'hem d'assumir.

Us desitjo un bon any 1983.

Cordialment,

Signat: Enric Casassas i Simó

Sempre amament a informar sense escatimar res sobre les actuacions respecte a la normativa, explicava als membres de la SF les discussions i els procediments respecte a possibles canvis. En una carta datada a Barcelona l'1 de febrer de 1984 adreçada a Francesc de B. Mol li respon als dubtes sobre l'ortografia de la forma *subhasta*:

Il·lm. Sr. Francesc de B. Moll
Plaça d'Espanya 8
Ciutat de Mallorca

Benvolgut amic:

[...] Confio que l'operació que m'hi anunciieu anirà (o haurà anat) bé. Els desigs unànimes dels membres de la Secció Filològica són que la vostra salut s'endegui definitivament.

[...] us adjunto el calendari del primer semestre d'enguany [...].

Quant al mot *subhasta*, que suggeriu d'escriure *subasta*, no hem pres una decisió, bé que hem analitzat el problema [...]. Hem cregut que ens hi havíem de pensar dues vegades i ho hem deixat pendent.

Us adjunto també una proposta de la Secció Filològica per als singulars masculins escrits fins ara amb -as [...] hem cregut que la proposta que fem és l'adequada en aquest moment. Abans de fer-la pública, però, us demanem la vostra opinió (i la d'en Badia, que no era a la Sessió). [...]

Jordi Carbonell

Cal notar la cautela en el tractament dels canvis en l'ortografia, però alhora la voluntat de pensar en les solucions més adequades, des de tots els punts de vista. És una actitud de precaució, de ponderació, de consulta àmplia. S'hi anuncia el pas ortogràfic *-as > -es* en els masculins singulars (*atles, Jeremies...*). Li adjunta el calendari de les reunions de la SF, una fotocòpia de les *Normes*, per a il·lustrar el cas *subhasta/subasta*, i un informe sobre els noms en *-es*. Entorn d'aquesta darre-ra qüestió, envià una carta a Lluís Ramoneda, perquè la tinguessin en compte en la toponímia oficial de la Generalitat de Catalunya:

Barcelona, 23 de novembre de 1984

Sr. Lluís Ramoneda
Institut Cartogràfic de Catalunya
Carrer de Balma, 209
08006-Barcelona

Estimat amic, [manuscrit]

Tal com et vaig prometre la setmana passada t'envio un exemplar del meu discurs inaugural del curs 1983-1984 de l'Institut i així mateix una còpia de les normes de la Secció Filològica sobre l'escriptura dels noms amb *as* finals.

Ben cordialment,

Jordi Carbonell
Membre de la Secció Filològica

El gener de 1985, des de la Secció del Patrimoni Bibliogràfic del Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, se li demanà que intervingués juntament amb Aramon en la qüestió administrativa de propietat intel·lectual dels drets d'autor de Mercè Rodoreda.

El 25 d'abril del mateix any, el Ple de l'IEC aprovà la signatura d'un conveni, també amb la Generalitat de Catalunya, per a la creació del Centre de Terminologia de Catalunya (TERMCAT), el qual respon justament a la petició que feu dotze anys abans, a què m'he referit més amunt, que l'IEC es preocupés d'omplir els buits del llenguatge d'especialitat. Per a la comissió de seguiment l'IEC nomenà Joan Bastardas i Jordi Carbonell. Una altra manifestació de la seguretat que generava Carbonell, que creixia perquè en cada encàrrec el seu capteniment fou d'una eficàcia indiscutible.

Ell mateix, home gens obsessionat per l'electrònica, però obert a les novetats que permetien estar al dia en tots els terrenys, a finals de 1986 feia notar a l'IEC la

urgència d'ampliar el Centre d'Informàtica. Mancaven recursos, però, tot i això, insistí que s'hi treballés; esdevingué membre de la comissió de seguiment del projecte, juntament amb altres dos membres de l'IEC i amb d'altres d'externs.

L'IEC volia que es constituís el consorci de la Biblioteca de Catalunya, seva, en definitiva. Durant el mateix 1986 es realitzà una feina ingent per a arribar als efectes desitjats; també hi intervingué Carbonell.

Preocupat per la manca d'espais per a les tasques específiques de l'IEC, en una carta datada el 17 de gener de 1986, agraeix al diputat de Cultura de la Diputació de Barcelona l'interès del trasllat de l'arxiu que conservaven a la Casa de Convalescència:

Il·lm. Sr. Jordi Labòria
Diputat de Cultura
Diputació provincial [sic] de Barcelona
Palau de la Generalitat
Barcelona

Benvolgut amic:

Tal com hem quedat per telèfon t'adjunto una fotocòpia de la lletra d'Antoni M. Udina, del 5 de desembre de 1980 referent al fons d'arxiu general de la Diputació conservat a la Casa de Convalescència.

Mercès per endavant pel teu ajut en el trasllat d'aquest arxiu, que ens deixaria disponible una sala de gran utilitat per a l'Institut.

Una salutació molt amical del teu

Jordi Carbonell
Secretari general Adjunt

En la mateixa data, des de la Universitat de Càller, de què era catedràtic de llengua i literatura catalanes, envià una carta a Jordi Sarsanedas, qui més tard serà també membre numerari de la SF de l'IEC, demanant-li que fes arribar com a ofrena a la Universitat la revista *Serra d'Or*. Carbonell demostrà sempre un gran interès per la difusió de la realitat dels Països Catalans a països estrangers, en què es mogué entre les universitats i les institucions culturals:

UNIVERSITÀ DI CAGLIARI
ISTITUTO DI LINGUE E LETTERATURE STRANIERE

Sr. Jordi Sarsanedas
Revista Serra d'Or
Ausias [*sic*] March, 92-98
08013-Barcelona

Barcelona, 17 de gener de 1986

Benvolgut amic:

Com ja saps sóc catedràtic de Llengua i literatura Catalana a la Universitat de Càller (Sardenya) i tinc una seixantena llarga d'alumnes cada any.

Seria molt interessant que a les classes de lectorat de català, al costat de les lectures i traduccions de textos literaris, els alumnes poguessin estar en contacte amb un altre nivell de llengua. En aquest sentit «Serra d'Or» seria un valuós ajut per als nostres alumnes.

Malaauradament, la Facultat no disposa de diners suficients per a pagar una subscripció. Per aquesta raó m'atreveixo a demanar-te si seria possible d'enviar la revista a títol d'ofrena a l'adreça següent:

Sezione Catalana
Istituto di Lingue e Letterature Straniere
Facoltà di Magistero
Sa Duchessa
Piazza d'Armi
Cagliari, Sardegna
Itàlia

Us quedaria molt reconegut, en nom propi i en nom de la Universitat de Càller si podíeu fer aquesta contribució a la difusió del català a Sardenya.

Cordialment,

Jordi Carbonell
Catedràtic de Llengua i Literatura Catalana

Entre les diverses facetes de les tasques a l'IEC, Carbonell sabia exercir amb una finesa exquisida la d'«ambaixador» prop de persones o institucions. Tenia la insòlita doble virtut de saber-hi ésser clar i alhora cordial i afectuós. A finals dels

anys vuitanta, l'IEC inicià una prova d'aproximació a la Real Academia Española (RAE) i a les altres acadèmies de les llengües de l'Estat espanyol: la gallega i la de l'eusquera. El 21 de gener adreçà sengles cartes a Alonso Zamora Vicente (secretari perpetu de la RAE) i a Antonio Tovar (membre numerari de la RAE):

Excmo. Sr. D. Alonso Zamora Vicente
Secretario Perpetuo de la Real Academia Española
Felipe IV, 4
28014-Madrid

Querido amigo,

En nombre del Institut d'Estudis Catalans te doy muchas gracias por la comida que la Real Academia Española nos ofreció el pasado día 17 y por tu amabilidad asistiendo a ella y atendiéndonos de manera tan atenta y cordial.

Te ruego que saludes al Presidente Laín Entralgo por cuyo restablecimiento hago mis más sinceros votos.

Estaremos en contacto en el futuro con vistas a la reunión oficial del mes de mayo.

Una afectuosa salutación de

Jordi Carbonell

Excmo. Sr. D. Antonio Tovar
Felipe IV, 4
28014-Madrid

Mi querido amigo,

Muchas gracias por la amabilidad que tuviste conmigo enseñándome la sede de la Real Academia Española.

He escrito al Secretario Perpetuo [vegeu la carta transcrita immediatament anterior] dándole las gracias oficialmente en nombre del Institut d'Estudis Catalans, pero quiero hacerte presente la satisfacción que tuve de hablar nuevamente contigo.

Un cordial abrazo de

Jordi Carbonell

Respecte a la trobada del dia 17 a què fa esment Carbonell, ell mateix en redactà un informe: *Informe sobre la reunió tinguda a Madrid amb representants d'altres acadèmies de l'Estat espanyol*, de manera manuscrita, en què explica detalladament com es va desenvolupar. Foren convocats representants de les tres acadèmies pel director de la RAE, Pedro Laín Entralgo, «para conversar libre e informalmente acerca de nuestras respectivas instituciones y de la amistosa convivencia entre nuestras lenguas». El director, afectat per un problema de lumbago, no hi pogué assistir. La reunió, diu Carbonell, «fou qualificada d'històrica, institucionalment. Hom acordà, però, de no donar-ne notícia als diaris, en espera de la celebració d'una reunió més formal, amb ordre del dia». «La reunió transcorregué amb la més gran cordialitat», afegeix. Carbonell hi remarcà que, a parer seu, calia que es deixessin a banda les qüestions polítiques. Faig notar que s'hi feu referència explícita als problemes de la unitat i socials de les respectives llengües, a la qüestió del valencià, pel que fa a la nostra; s'hi parlà d'organitzar una reunió formal al mes de maig, en què es debatés sobre el tema «Bilingüisme, diglòssia i educació», i de fer aleshores una visita de cortesia al rei d'Espanya. Carbonell explica que tots accediren en aquest darrer propòsit, llevat d'ell mateix, qui digué que aquest punt l'havia de consultar a l'IEC abans de donar-hi qualsevol resposta: un exemple més de la lleialtat a la institució i de la consciència que determinades decisions requerien un consens dins l'IEC. Mantingué la seva posició, malgrat que se li recordà que l'IEC havia tornat a ésser legalitzat per un reial decret de 1976; Carbonell tenia ben interioritzat que havien d'ésser, és clar, benvingudes totes les mostres de reconeixement a l'IEC, però que, com a institució històrica, no havia de dependre de cap vistiplau legal de ningú. Afegeix, tanmateix, que la seva actitud no provocà cap mena de tensió en la reunió. Diu també molt de la seva capacitat de sinceritat i del seu tarannà murri que, quan s'hi proposà de celebrar la sessió formal interacadèmica i hom indiqués que es podia celebrar a Madrid, com a ciutat equidistant de les seus de les tres acadèmies, ell plantegés l'alternativa de Sant Sebastià, que també era ciutat equidistant. Finalment, s'hi aprovà l'intercanvi de publicacions entre les tres acadèmies. Han passat més de trenta anys i les úniques institucions que accepten de bon grat tasques de col·laboració concreta en algun projecte són la Real Academia da Lingua Galega i Euskaltzaindia. La RAE no s'ha ofert més a iniciar cap iniciativa comuna.

Carbonell també fou ambaixador de l'IEC prop d'Euskaltzaindia, la Reial Acadèmia de la Llengua Basca, que visità el 25 de juliol de 1983. En una carta dataada a Barcelona l'11 d'agost de 1983 parla d'aquesta ocasió:

Ilmo. Sr. Juan San Martín,
Euskaltzaindia,
Churruca 7,
Donostia.

Mi distinguido amigo:

Tuve una gran satisfacción en conocerle personalmente el pasado día 25 de julio, con ocasión de mi visita a la delegación de Donostia de Euskaltzaindia [...] espero que entre los dos habremos aportado nuestro grano de arena para estrechar las relaciones de amistad entre Euskaltzaindia i el Institut d'Estudis Catalans.

Tal como convinimos, tengo el placer de enviarle una fotocopia de la publicación aparecida en el BOE núm. 18 del 21 de enero 1977 [sic] del Real Decreto 3118/1976, de 26 de noviembre, por el que se otorga reconocimiento oficial al Institut d'Estudis Catalans. [...]

Jordi Carbonell
Membre de la Secció Filològica

Aquestes relacions avui encara són vives. L'actual president d'Euskaltzaindia, Andres Urrutia, va ésser elegit membre corresponent de la SF de l'IEC. Carbonell fa referència al decret en què el rei d'Espanya Joan Carles I reconeix l'activitat científica i cultural de l'IEC i la seva autoritat com a acadèmia de la llengua catalana en tots els Països Catalans.

El 13 d'abril de 1986, envià una carta a Aina Moll, en tant que directora general de Política Lingüística de la Generalitat de Catalunya, en què demana la seva opinió i la del seu pare sobre un document que la SF ha de fer arribar al president de la Generalitat:

Sra. Aina Moll
Directora General de Política Lingüística
Generalitat de Catalunya
Mallorca 272 8e.
08037-Barcelona

Benvolguda amiga:

D'acord amb el que hem convingut per telèfon t'adjunto una fotocòpia del text que lliurarem al President de la Generalitat de Catalunya corporativament tan aviat com obtindrem una entrevista amb la més alta autoritat de Catalunya.

Et prego que aquest final de setmana mostris aquest text al teu pare per tal que poguem [sic] incloure el seu nom a la llista dels membres de la Secció Filològica que adjuntarem al final del document. Confio que no hi tindrà cap objecció.

Cordialment,

Jordi Carbonell
Membre de la Secció Filològica

Carbonell era una persona especialment qualificada per a intervenir en qüestions de relacions polítiques sobre temes de llengua i, per tant, un bon pont per als lligams entre l'IEC i la Generalitat de Catalunya.

Cinc anys després d'haver rebut la carta del president E. Casassas que he transcrit i en la línia mateixa de mirar de definir què havia d'ésser l'Institut a la vora del segle XXI, l'any 1988 li escriví Emili Giralt, president aleshores de l'IEC, i li adjuntà una còpia del projecte d'Estatuts i de Reglament, perquè, en tant que membre, hi fes les esmenes que considerés pertinents, a fi de sotmetre-les, juntament amb les dels altres membres, a la consideració del Ple. Jordi Carbonell ja havia manifestat la seva oposició a un primer intent de redacció dels nous Estatuts, perquè considerava, com a persona de les essències que era, que no se n'havien d'elaborar de nous, sinó solament modificar allò que calgués dels aprovats l'any 1976. En una nota manuscrita que no duu data ni destinatari concret i que intitula *Comentari general*, hi diu textualment:

Comentari general

Disconforme amb el criteri seguit d'esmenar la plana als Estatuts del 1976; en general, mantindria, en tot el possible, el redactat anterior, no canviaria la numeració dels articles i proposaria esmenes a cada un identificant, amb número d'article, ratlla i mot o mots, el lloc d'inserció. Això, d'altra banda, és el que s'havia acordat anteriorment. Tal com és redactat, crec que crearà objeccions (a M., o a B., o a tots dos).

Uns estatuts que han durat 80 anys s'han de modificar *avui de pressa* però *sense precipitació*.

Proposo de retornar-los a la Comissió perquè faci *l'esmena* dels antics i no un de nou, que ens tiraran per barret els polítics.

La cursiva no és meva, és subratllat en el manuscrit, així com les abreviatures *M.* i *B.*, que no puc assegurar a qui es refereixen. Carbonell fou conscient de la necessitat de canviar el contingut d'uns Estatuts que s'havien d'adequar als mo-

ments, però exigí que tot es fes amb calma. Fins i tot fa la reflexió de la conveniència política d'ésser cauts amb la suposició que, segons com deixessin els Estatuts els polítics s'hi podrien girar d'esquena.

Carbonell volgué ésser estrictament lleial al compromís pres i reclamà que es canviés el plantejament general. L'Arxiu de l'IEC conserva la redacció proposada per la comissió corresponent, amb les esmenes manuscrites que hi feu Carbonell. Cal remarcar que pràcticament tot allò que plantejà com a canvis fou acceptat, tant si era fonamentalment de forma com si era de contingut o de fons. Una de les modificacions que marcaren una transformació important en el funcionament de l'IEC fou el pas de la constitució de cada secció de set membres numeraris més els adjunts, a vint-i-un membres (amb l'eliminació de la categoria dels adjunts); pel que fa als corresponents, es passà de vint-i-un membres a trenta, com a màxim. S'hi parla per primera vegada de delegacions de l'IEC fora de la seu principal de Barcelona. Carbonell requerí que no desapareguessin les comissions de treball com a òrgans d'organització de les tasques de l'IEC; i no es tocaren. Reclamà una major concreció de les funcions dels membres, especialment dels corresponents. En el seu conjunt, aportà matisos que atorguen als Estatuts més transparència, claredat i operativitat.

Carbonell sempre estigué al capdavant de tot allò que era la feina habitual de l'IEC i es dolia si per qualsevol raó havia d'excusar-se'n; ell era persona de finesa de tracte i quan calia demanava disculpes, encara que fos per motius de salut. En una reunió de la SF del 18 de novembre de 1975, no trobant-se prou bé, escriví la nota següent a Aramon:

Sr. Aramon: He vingut a la sessió de la Filològica però me n'haig d'entornar perquè no em trobo bé. Excusi'm, si li plau, amb els companys. Diguin-me quan hi haurà la pròxima reunió de la Secció, q. [sic] procuraré venir.

Seu,

JORDI CARBONELL

(Són les 12 menys 5)

Cal observar el detall d'anotar l'hora en què s'absenta, com a mostra del seu fer meticulós en tot. Com a consideració complementària, he de dir que Carbonell, essent com era un home d'una fortalesa fèrria, passava per situacions de lleus malestars que sabia superar sense lamentacions.

Quant a activitats més recents, l'Arxiu de l'IEC guarda un fax del 23 de setembre de 1993, en què Joan Anton Rabella, tècnic de l'Oficina d'Onomàstica, informa M. Rosa Franquesa, cap del Gabinet de la Presidència de l'IEC, del programa provisional de la primera sessió de col·laboració amb el Departament de Política

Territorial i Obres Públiques i el Consorci per a la Normalització Lingüística, en el qual es preveu que Jordi Carbonell farà una ponència amb el títol «Toponímia i normativa. Tradició normativa de l'IEC. Criteris normatius».

Fou, en suma, un membre més que exemplar. La seva vida professional la dedicà, en cos i ànima, parcialment a la universitat i més plenament a l'IEC, la seva segona casa. La represa de l'activitat científica i la dotació de les infraestructures dignes i imprescindibles tingueren en ell un impulsor entusiasta, per les mans del qual passaren pràcticament tots els projectes relatius a la dignificació adequada de la institució. S'hi confiava per la capacitat i el rigor en la feina, per la disponibilitat que mai no afluixava, per l'entusiasme i, especialment, per la lleialtat a l'IEC. Lluità per la revolució social i també per la revolució en tots els flancs de la corporació.

3. CÀRRECS DE GESTIÓ

Tot i que, havent estat elegit membre de l'IEC l'any 1972, no hauríem de parlar pròpiament de càrrecs de gestió, sinó a partir d'aquesta data, com que l'IEC havia de funcionar com podia, havia d'aprofitar el voluntarisme de persones que es dedicaven per dèria personal a la catalanística, algunes de les quals arribaren a tenir-hi responsabilitats concretes sense que en formessin part com a numeraris. Jordi Carbonell el 1946 ja consta com a secretari redactor! (tenia, aleshores, vint-i-dos anys), càrrec en què es mantingué fins al 1950, en què marxà a la Universitat de Liverpool, i que reprengué en retornar a Barcelona l'any 1953, fins al 1956: Aramon confiava plenament en Carbonell, tant com Carbonell confiava en Aramon.

El 2 d'abril de 1946 es constituí la Societat Catalana d'Estudis Històrics, de la qual Ramon Aramon fou elegit president; Jordi Carbonell en fou membre fundador i n'esdevingué comptador (Carbonell treballà a La Caixa i, doncs, tenia experiència en aquest àmbit).

Des de l'abril de 1946 fins al febrer de 1962, deu anys abans que no entrés com a acadèmic numerari, s'ocupà també d'aspectes diversos de l'administració general de l'IEC.

El que justifica en darrera instància les funcions variades que hi tingué és que en fou un treballador, en el sentit més ampli del terme, per a tot allò que era necessari; era un «històric» de l'IEC, molt abans d'ésser-ne elegit membre.

L'obra esmentada de Balcells, Izquierdo i Pujol aporta la informació de les despeses de l'IEC del gener de 1961 (p. 34-35). Per al secretari general, 3.000 ptes.; per a Maria Montserrat Martí, 1.000 ptes.; per a Eduard Artells, 750 ptes.; per al mosso, 500 ptes.; per a Jordi Carbonell, 1.000 ptes.; etcètera. Resta palès que ningú dels qui hi adquirien compromisos no s'hi podia guanyar la vida; eren pagaments de «bona voluntat», simbòlics. Els treballadors es lliuraven a llurs feines no pas pels

guanys materials, sinó per estimació a la institució, per lleialtat als principis morals, ètics i polítics que orientaren llurs vides. En aquest sentit, Aramon fou sempre franc respecte a les promeses que podia fer, que eren ben poques, en un context en què l'IEC era un enemic a batre per part del règim establert. Aconsellava que ningú no abandonés qualsevol treball fix que tingués ni prengués solucions econòmicament arriscades. Tot i que Carbonell respectà habitualment l'autoritat d'Aramon, en aquesta recomanació no li feu cas i deixà el lloc segur que tenia a La Caixa per tal de dedicar totes les tardes a la col·laboració amb la Secretaria de l'IEC i a fer tot el que bonament podia durant els matins, en ocupacions diverses, fora de l'IEC.

Al febrer de 1963, es creà la primera Junta Consultiva d'Òmnium Cultural; en formaven part alguns membres de l'IEC, però també persones de fora, com Jordi Carbonell. Des de 1969, Òmnium establí el guardó del Premi d'Honor de les Lletres Catalanes; en el primer jurat hi era Jordi Carbonell, amb altres persones que eren membres numeraris de l'IEC.

Són molt abundants, doncs, els testimonis que confirmen amb escreix el desig de contribuir en tot allò que se li demanava, i se li demanava molt justament per l'esperit que el movia i per les causes per què sempre esmerçà esforços.

A partir de 1972, en què, com he dit, fou elegit membre numerari de l'IEC amb el perfil d'historiador de la llengua, Carbonell pogué estatutàriament ocupar càrrecs de gestió establerts pel mateix Institut. Aquest any d'entrada, Aramon, com a descobridor i mentor de la persona de Carbonell, de la tenacitat, l'empenta, la il·lusió i l'encert en les iniciatives que demostrà en anys anteriors, des d'una joventut entusiasta, el proposà com a secretari adjunt de la SF. Vull insistir que la confiança mútua que es professaven era enfortida per la coincidència en la concepció que ambdós tenien de la llengua i del país, en la ideologia lingüística i nacional. Crec que puc afirmar que Aramon no hauria deixat en mans de ningú més la responsabilitat que diposità en Jordi Carbonell, el qual fou crític i franc alhora, i mai no s'estigué de defensar les opinions pròpies i de recomanar-li algunes actuacions distintes de les que el mateix Aramon hauria plantejat i dut a terme.

El 9 de gener de 1984, el Consell Permanent de l'IEC proposà Josep M. Muntaner i Jordi Carbonell com a representants de la institució a la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, proposta que fou acceptada unànimement.

Entre 1984 i 1989 fou elegit director de l'Oficina d'Onomàstica.

Entre els mateixos anys 1984 i 1989 exercí com a secretari general adjunt de Ramon Aramon. Albert Balcells creu que és probable que en aquest període es comencessin a redactar les actes mecanografiades i no manuscrites, com sempre havia fet Aramon. És obvi que aquest nomenament personal connecta amb altres activitats que Carbonell havia realitzat prop d'Aramon, com la que he esmentat de secretari redactor l'any 1946. Quan es jubilà Aramon, el 1989, a l'edat de vuitanta-dos anys, Carbonell deixà aquest càrrec.

A l'abril de 1985 rebé la carta del president Enric Casassas, en què li comunicà que havia estat proposat com a representant del Consell Social de la Universitat de Barcelona:

Sr. Jordi Carbonell i de Ballester
IEC
Barcelona

Distingit senyor,

Em plau de comunicar-vos que heu estat proposat per a representar l'Institut d'Estudis Catalans al Consell Social de la Universitat de Barcelona.

Atentament,

Enric Casassas i Simó
President

El 17 de novembre de 1989 passà a formar part, en la condició de secretari, del Consell de Govern de la SF que presidí Antoni M. Badia i Margarit. Badia era conscient de fins a quin punt Carbonell era coneixedor de l'IEC i, sobretot, de com treballava impecablement.

La Societat Catalana de Llengua i Literatura, adscrita a la SF, l'any 1987 creà la col·lecció «Treballs de la Societat Catalana de Llengua i Literatura». Jordi Carbonell hi fou el delegat de l'IEC i hi intervingué activament, no tant com a supervisor, sinó sobretot com a veritable pont entre la societat filial i l'IEC.

Podria allargar-me molt més en aquest apartat, però penso que és suficient el que he destacat per a fer-se càrrec de les funcions de gestió a què fou cridat Jordi Carbonell, les quals, com he indicat, es poden dividir en dues etapes principals, nogensmenys sense solució de continuïtat: la que va de 1946 a 1972, en què encara no era membre numerari de l'IEC, i la que va de 1972 fins al seu traspàs, en què ho és i, per això mateix, pot ocupar-se de responsabilitats més delicades. Així mateix, hom ha pogut comprovar que les funcions de gestió encomanades a Carbonell de vegades afecten exclusivament el govern intern de l'IEC, de vegades, en canvi, el posen en relació amb altres institucions.

Jordi Carbonell era un home de formació enciclopèdica i posseïa una visió general de l'univers. La seva experiència com a polític li atorgà una capacitat de persuasió a favor dels interessos de Catalunya i dels Països Catalans que poques persones podien igualar. Carbonell s'abocà en totes les iniciatives en què es comptava amb ell; i s'hi comptava pràcticament en totes les que naixien de l'IEC.

4. LA REPRESSIÓ CONTRA L'IEC

En aquest apartat, em referiré més a les opinions que Carbonell tenia sobre la repressió a l'IEC, que no pas a episodis en què ell hagués intervingut, perquè, en els períodes més durs, encara no n'era membre.

Per a Carbonell hi ha un període que és decisiu pel que fa a la verificació que l'IEC era viu i que podria, amb totes les limitacions que hom vulgui, reprendre activitats importants: el que va de 1942 a 1944. N'ha fet la descripció i l'anàlisi justament en una ponència en homenatge a Ramon Aramon, de què em serviré bàsicament.

El 26 de gener de 1939, Barcelona queia en mans de les tropes de Franco, el qual tenia un projecte clar, avui encara tan viu com aleshores: «España se organiza en un amplio concepto totalitario por medio de instituciones que aseguren su totalidad, su unidad y su continuidad»; «la unidad nacional [...] la queremos absoluta, con una sola lengua, el castellano, y una sola personalidad, la española». Per a assolir aquests propòsits no s'estalviaren els mitjans més repressius mai no coneguts contra la llengua i la cultura catalanes (Jordi CARBONELL, «Aramon i l'Institut. La reconstrucció (1942-1944)», a *Jornades d'homenatge a Ramon Aramon i Serra en el centenari de la seva naixença (1907-2007)*, edició a cura de Núria Aramon i Stein, Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, 2011, coll. «Publicacions de la Presidència», núm. 33, p. 9-17, esp. p. 10). Així, doncs, acabada la Guerra Civil, l'IEC havia de passar a ésser en el punt de mira del nou règim, ja que era el centre principal de l'interès per la llengua, la cultura i la ciència catalanes, en què es mantenia viva la lleialtat a Catalunya i als Països Catalans. La Casa de Convalescència fou confiscada i les publicacions de l'IEC, segrestades i en la major part, destruïdes. La Biblioteca Nacional de Catalunya esdevingué Biblioteca Central de la Diputació de Barcelona. Els serveis de l'IEC foren aniquilats. I, òbviament, l'IEC deixà de rebre cap subvenció o finançament oficial (Carbonell, 2011, p. 10-11).

El mateix Carbonell fa referència a un informe de la Diputació de Barcelona promogut per Valls i Taberner, en què es diu que, després del 18 de juliol de 1936, l'IEC «no pudo tener funcionamiento moral y reglamentario» i que «ha quedado pues actualmente sin personalidad ni función propias, por natural extinción»; i s'hi afegia que «no procede hacer revivir dicho Institut, [...] dejando espedito [*sic*] el camino para que nuevas iniciativas de este género con más amplios horizontes y alentadas por el espíritu nacional [el dels espanyols, és clar], puedan nacer sin hipotecas anteriores ni herencias forzosas que limitasen en lo más mínimo la plasmación y desarrollo de las mismas (Carbonell, 2011, p. 11). Aquests mots fan preveure que no hi havia res a fer, que la sort de l'IEC estava sentenciada i que era irremissible; la mateixa per què havien de passar totes les manifestacions que no s'adherissin al principi bàsic del nou règim: la unitat d'Espanya, que volia dir, com

encara vol dir avui, la desaparició de tot el que no la representés, de tot el que se separés ni que fos un bri dels dissenys del dictador i dels seus sequaços.

Això no obstant, Jordi Carbonell fa notar un detall que havia d'ésser decisiu. Tan convençuts devien estar els vencedors de la «extinció» de l'IEC, que s'oblidaren de fer el decret o la llei de dissolució corresponent. És una observació molt subtil. Ve a dir, i té tota la raó, que formalment l'IEC no deixà d'existir: cap document no demostrava que hagués estat dissolt. Era perspicaç per a concloure que un fet aparentment banal, sense gran importància en una dictadura, podia utilitzar-se per a intentar assegurar la continuïtat de l'IEC; òbviament, sempre que hi hagués algú, hàbil i prou intel·ligent, disposat a instrumentalitzar la circumstància de manera convenient. Sortosament, Ramon Aramon aprofità el descuit i actuà talment com si l'IEC continués viu i amb les funcions que se li atorgaven en el dictamen acord de constitució l'any 1907; lògicament, amb totes les precaucions necessàries, i, amb flegma no britànica sinó tudesca, va comportar-se com si res no hagués passat respecte a l'IEC. Jordi Carbonell aprengué a fer exactament el mateix.

Fou inevitable haver de jugar amb gran atenció, no exempta del cinisme, que podia ajudar, especialment aprofitant la ignorància estesa entre els més decidits seguidors de Franco.

En aquestes circumstàncies, la discreció conduí sense remei a un comportament somort; a un silenci quasi absolut. Tres anys després de la fi de la Guerra Civil, l'IEC no tenia res; ni una trista seu ni cap recurs material. Pocs senyals de vida podia donar. Era com una mort aparent. Però de manera latent i en l'extrema clandestinitat alguna passa es feia, encara bategava.

El 17 d'abril de 1942 se celebrà una reunió de membres a la casa barcelonina de Puig i Cadafalch, el qual explicà què l'havia mogut a la convocatòria: volia reflexionar sobre què podia fer l'IEC, a pesar de tot, i també retre homenatge als membres que perderen la vida des de l'inici de la Guerra Civil; mereixien una commemoració pública com a científics, però especialment com a patriotes insubornables. A la reunió, hi assistiren tres membres: el president, Puig i Cadafalch; Eduard Fontserè, i Josep M. López-Picó, i, del llit estant per malaltia, s'hi adherí Jaume Massó i Torrents. Puig conclougué, segons que consta a l'acta: «De fet, doncs, l'IEC, que té la seu a Barcelona, queda avui representat legalment pels tres membres reunits i pel Sr. Jaume Massó i Torrents, que no ha pogut assistir per motius de salut, els quals tenen l'obligació moral d'assegurar-se la col·laboració de gent nova que continuï amb ells la tasca de l'Institut amb el mateix esperit amb què aquest ha vingut actuant des de l'any 1907» (Carbonell, 2011, p. 12).

Jordi Carbonell sempre ha valorat i l'han preocupat la fermesa i la fidelitat al país de tots els membres de l'IEC, especialment en els darrers anys, en què la mundialització ha generat un afluirament en la valoració de les identitats de tots els pobles. De vegades feia la impressió que no estava prou satisfet de les conviccions

dels col·legues en aquest sentit. Ell estava impregnat, com Puig i Cadafalch, de la convicció que calia que els qui eren elegits membres de l'IEC tinguessin el sentiment patriòtic que contribuís a poder assolir allò per què l'Institut es creà; sabia que els Països Catalans compten amb prou científics de primera línia en totes les àrees del coneixement per a poder triar entre els qui es manifesten particularment defensors del poble català. Altrament, l'anàlisi que Carbonell fa de les paraules de Puig remarca: 1) la legalitat que amb naturalitat s'atorga a l'IEC (gràcies, és clar, a l'«oblit» de dissoldre'l formalment); 2) la necessitat de fer-lo créixer amb col·laboradors nous: s'hi reclama una participació activa i dinàmica, i 3) que calia mantenir intacte l'esperit amb què l'IEC es creà l'any 1907.

En la reunió es parlà com si no hagués de passar res; com si tot fos normal. Carbonell, en canvi, fa notar que, si la policia hagués arribat a conèixer els continguts i els acords que constaven en l'acta, els hauria dut tots a la presó: s'hi recordaren els membres que s'havien hagut d'exiliar per raons patrioticopolítiques i es prengué l'acord d'omplir les places vacants per defunció d'alguns membres; de reunir-se periòdicament de manera privada, per tal de fer el seguiment de tot el que es podia anar fent en els diversos àmbits de la recerca i de les obres que es publicaven a l'estranger sobre arguments catalans, i de publicar obres a Catalunya o, si no era possible, fora; de demanar a les societats filials que reprenguessin llurs tasques; de nomenar algun membre corresponent, prioritàriament de les Balears, del País Valencià i de la Catalunya del Nord, i de comunicar tots els acords als membres que eren obligats a viure a l'estranger. Què més es podia demanar que es decidís en un Ple clandestí l'any 1942? L'IEC no era mort. No havia, doncs, de ressuscitar; havia de tornar a la feina. (M'he aturat amb una major concreció en aquesta reunió, perquè ha estat definida per Jordi Carbonell com el «Ple més decisiu de tota la història de l'IEC» [Carbonell, 2011, p. 13]).

En el Ple següent, del 15 de maig de 1942, tot hi va funcionar com si fos una reunió més que seguia a un llarga llista d'altres anteriors; amb normalitat. És el Ple en què es nomenà secretari general Ramon Aramon; s'havien omplert les vacants de membres traspassats, tal com s'havien compromès a fer. Certament, la meitat dels membres eren a l'exili. Malgrat tot, l'IEC retornà almenys a una regularitat formal. D'acord amb el que assenyala Carbonell, es produeix un canvi del tot extraordinari; tan extraordinari, que salvà l'IEC de la inanició i segurament d'una mort callada després d'una agonia progressiva que hauria pogut passar gairebé desapercebuda.

El Ple suposà una represa de les activitats habituals de l'IEC que fins i tot pot semblar pueril, ingènua, utòpica o idealista, com es vulgui; però, rere les decisions, hi havia la voluntat i la gosadia de tirar endavant. Cal dir, no gensmenys, que l'IEC ja formava part de la Union Académique International i que el règim franquista tenia pànic de les possibles reaccions hostils dels països estrangers.

En aquestes circumstàncies excepcionals, l'IEC es convertí en l'eix de la resistència cultural contra la repressió. També des de 1942 es recuperaren les classes dels Estudis Universitaris Catalans, en què Carbonell participà juntament amb altres investigadors eminents, tot omplint, així, el buit desèrtic en què vivia la universitat oficial, i convertint-se, doncs, en l'alternativa a la formació superior de prestigi en l'àmbit de les humanitats i parcialment de les ciències socials.

Com diu Jordi Carbonell, solament en dos anys (1942-1944) es reconstruí amb les esclatxes inevitables l'IEC; se salvà definitivament l'Institut, el qual es disposà a iniciar un llarg i penós període que ha estat gràficament anomenat «la travessa del desert» cap a la consolidació, sota el guiatge d'Aramon i gràcies a l'abnegada i generosa dedicació del seu deixeble Jordi Carbonell: el tàndem vivificador de la corporació.

El 23 d'abril de 1944, dia de Sant Jordi, Aramon organitzà la Primera Festa Anual de la postguerra a casa del mateix Puig i Cadafalch. Hi assistiren més d'un centenar de persones representants de la ciència i de la cultura catalanes, i també presidents d'instituts estrangers instal·lats a Barcelona. Segons Jordi Carbonell (2011, p. 16), la celebració fou un acte de presentació pública de l'IEC a la societat catalana, la qual no havia tingut ocasió de tenir-ne normalment notícies a causa de la impossibilitat de fer-se notar.

El 9 de juny de 1956 es volgué fer la celebració del desè aniversari de la Societat Catalana d'Estudis Històrics, de la qual, com he dit en l'apartat 3, Carbonell fou membre fundador i comptador. S'organitzà un sopar al restaurant Les Set Portes de Barcelona, però la policia el va impedir. Interrogà Carbonell i li preguntaren sobre la condició dels qui volien participar en l'efemèride; Carbonell lliurà la relació dels qui hi assistirien. La policia restà atònita en veure que entre ells constava un general (Lluís Faraudo i de Saint-Germain, filòleg i historiador, medievalista, membre de l'IEC); preguntaren a Jordi Carbonell a quin exèrcit pertanyia i ell respongué que a l'Exèrcit espanyol. La policia va reaccionar tot exclamant: «No creíamos que esto fuese una cosa tan seria!». A més de coratjós, sense por de la realitat i de la veritat, quan calia era astut; i sempre educat i amable. En aquesta anècdota jugà amb un fet real que havia de tenir un pes confusionari en l'actuació de la policia franquista, encara que, és clar, no significà la fi ni de la persecució ni de la repressió respecte a l'IEC.

L'any 1959, s'havia de celebrar una festa a casa de Lluís Bonet i Garí, arquitecte també, com Puig i Cadafalch, al costat del qual es formà; deixeble, endemés, d'Antoni Gaudí. Des de 1841 a 1959, acollí en diverses ocasions a casa seva l'IEC i les societats filials. Justament en aquesta ocasió Jordi Carbonell havia de llegir un escrit que havia redactat Bosch i Gimpera com a conferenciant invitat. La policia volia detenir Bosch i Gimpera. Davant la impossibilitat del seu desig, detingueren Aramon al pis de l'IEC de la Gran Via i anaren a buscar-hi Carbonell, el

qual entrà per primera vegada detingut en una comissaria; per primera, però no per darrera vegada, dissortadament. Carbonell donava la cara; s'exposava a tot allò que li pogués passar personalment, i, per damunt de la mateixa integritat personal, lluitava per la dignitat de les persones i de les institucions. Per això mateix, no és casual que la policia el tingués com a francament perillós; sabien que, juntament amb Aramon, era qui més directament participava en l'elaboració dels objectius de l'IEC. Patí represàlies de tota mena i amb dura violència física i psíquica, al llarg de tot el període franquista. La policia no sabia ben bé quan el detenia per raons estrictament de militància política i quan perquè era un defensor de l'IEC.

En una carta a Francesc Ferrer, datada a Barcelona el 2 d'octubre de 1987, li parla de les dificultats per a l'ús normal de la llengua catalana, de l'obligació de cursar matèries en castellà, dels drets lingüístics i... de les necessitats econòmiques de l'IEC:

Sr. Francesc Ferrer
Av. Sant Francesc 30, 2^a. 2^a.
17001 Girona

Benvolgut amic:

T'adjunto una fotocòpia de la lletra al diari AVUI publicada el 18.9.87 sobre la negativa de la Facultat de Ciències de la Informació de Bellaterra a matricular-se a l'assignatura de Llengua Catalana que pel que sembla afecta un centenar d'alumnes, els quals són obligats a cursar Llengua Castellana.

D'altra banda he parlat amb Josep Cruaños del llibre de què m'has parlat sobre els drets lingüístics dels catalans i de seguida li ha interessat [...]. Moltes gràcies, tant a tu com a Joan Reventós per les gestions que feu prop de la Secretaria de Estado de Universidades e Investigación amb referència a la petició de l'Institut d'Estudis Catalans d'una subvenció per a infraestructura.

Una abraçada cordial del teu

Jordi Carbonell

En una altra carta al mateix destinatari, datada a Barcelona el 28 de juliol de 1988, s'excusa de no poder-li enviar informació sobre la seva detenció dels anys 1970-1971 (segurament Ferrer preparava l'obra *La insubmissió lingüística*, que publicà l'any 1990):

Sr. Francesc Ferrer i Gironès
Av. Sant Francesc 30, 2ⁿ. 2^a.
17001 Girona

Estimat amic:

Primer de tot, reiterar-te les gràcies per l'ajut que aquesta vegada, com tantes altres, has donat a l'Institut d'Estudis Catalans (aquest «donar» és bo).

Ahir, així que vaig arribar a casa em vaig posar a cercar els papers de la meva detenció del 70-71. Vaig cercar els papers un parell d'hores infructuosament [...].

En canvi, t'adjunto una còpia de l'article aparegut el 26 de juliol de 1988 de Pedro Laín Entralgo. T'adjunto també algunes coses que m'han sortit i que potser no tens:

- 1) Una còpia del manifest de Xàtiva del 14 de juny de 1980, publicat a l'AVUI del 27 de juny de 1980.
- 2) Una còpia de la carta de 1965 que vam adreçar a Dom Aureli M. Escarré quan el van expulsar. És feta amb la màquina de casa meva tot i que el meu nom figura bastant avall [...].

Jordi Carbonell

(Cal observar l'allusió metalingüística sobre la bondat de l'ús que fa Carbonell del verb *donar*.)

Tenim testimonis d'altres persones també detingudes per la policia per causa de la defensa de la llengua, que comuniquen les circumstàncies que envoltaren la repressió, com la que li envià Lluís Gómez i López, datada a Barcelona el 30 de gener de 1985, no sé si a instàncies de Jordi Carbonell o per iniciativa pròpia:

Benvolgut Jordi Carbonell:

M'adreço a vos per tal de trametre-us la narració dels fets que produïren la meva detenció, així com la meva estança a la Presó de la Trinitat.

[...] la causa i raó de la detenció, segons la versió oficial [...] fou «insulto y desacato a la autoridad», la qual cosa només ha estat esmentada en un comunicat fet pel Govern Civil [...].

A la resta de comunicats i segons fonts policials la causa de la detenció fou el dibuixar un estel de cinc puntes a la meva signatura (tan sols *un estel*, no una *bandera estelada*) [...].

Lluís Gómez i López
C/ Peronella, 35 (Sant Andreu de Palomar)
08030-Barcelona
[...]

Salut!

L'acte repressiu de 1959 a casa de Lluís Bonet obligà a estar encara més alerta en el treball clandestí; tingué, doncs, com a conseqüència una contenció quant a l'organització d'actes festius de Sant Jordi, una tradició que sempre ha practicat l'IEC.

El gener de l'any 1971 Carbonell fou processat. Tingué el coratge de reclamar el dret a declarar en català, però el dret no se li concedí, i ell no cedí. El resultat fou una execrable violència, agressió en contra seu. La dignitat de Jordi Carbonell i la defensa de la raó com a fonament per a la convivència es manifestava amb vigor fins i tot en situacions en què semblava impossible ni imaginar-se que es pogués fer. Ell no s'atemia, malgrat que hi arriqués la vida; i ho feu sempre sense alterar-se, però amb l'exigència que es respectessin els drets inalienables de les persones i dels collectius.

És interessant repassar algunes de les idees que exposà en la lectura del pregó de la Festa Major d'Amposta, l'11 d'agost de 1979:

Ara, tot just a l'inici d'un període que esperem que ens portarà un dia a la veritable democràcia i a la llibertat nacional [...].

[...] jo també m'he sentit ampostí, català de les Terres de l'Ebre, de la Catalunya Nova, i com a tal, ciutadà dels Països Catalans. I he perdut la por.

[...] fa més de 25 anys [...] quan t'adreçaves al carrer en la teva llengua a un desconegut et podia respondre: «hábleme cristiano» o bé «no me ladre». Eren els temps que els mestres no parlaven català als deixebles per tal de no ser expulsats sense ni tan sols expedients. Eren els temps que els senzills noms de «català» i «Catalunya» ja eren perillosos per ells sols. Eren els temps de la por.

La llengua és senyal de comunitat. Això ho sabien molt bé els qui han volgut fer-la desaparèixer perquè així haurien destruït una de les característiques més significatives de la nostra identitat nacional [...].

[...] hem tingut clar que la llengua és el nostre senyal més evident d'identitat, perquè estem segurs que malgrat els dominadors de sempre que ho neguen, som una nació i volem seguir essent una nació. I una de les característiques que defineixen una nació és precisament una llengua pròpia i diferenciada de les veïnes.

[...] si les llengües són parlades de moltes maneres diferents, quan aquestes són vehicle d'una cultura nacional, són escrites amb una mateixa ortografia i amb unes mateixes normes gramaticals.

El poeta Collell, al segle passat escrivia:

«Poble que sa llengua cobra
es recobra a si mateix.»

Voldria acabar-les amb aquests quatre versos escrits fa 100 anys:

«No captem el dret de viure,
dret que no es compra ni es ven.
Poble que mereix ser lliure,
si no li ho donen, s'ho pren.»

Parlà sempre de l'activitat polifacètica, científica i cívica d'aquell a qui l'IEC deu la supervivència: Ramon Aramon (Carbonell, 2011, «Presentació», p. 8 i 43-63). Però avui i aquí vull afegir que Aramon i Carbonell, tots dos, foren conscients que la realitat de vegades obligava a actuar en flancs diferents i amb la mateixa intensitat en tots. Carbonell sabia, com Aramon, que, ultra l'activitat científica, calia l'ètica basada en el servei civicosocial. No era suficient, com no ho és avui, ésser un bon estudiós, perquè la conjuntura reclamava, com la reclama avui, posar-se humanament al servei de causes sociopolítiques en favor de la llibertat, de la justícia, de la democràcia, de la pau... Aquests fins havien d'ésser compromís de tots; així ho entengué Jordi Carbonell i per això s'hi aplicà tan escrupolosament.

5. PARTICIPACIÓ EN HOMENATGES ACADEMICS I EN CONGRESSOS

L'any 1953 se celebrà a Barcelona el Setè Congrés de Filologia Romànica, després que s'haguessin interromput les trobades científiques a causa de la Segona Guerra Mundial. Que es fes al cap i casal no fou casualitat; se sabia quina era la situació de Catalunya i es veié com una oportunitat per a dur-hi científics destacats d'arreu del món. La voluntat era convertir-lo també en un acte reivindicatiu dels drets lingüístics i culturals dels catalans, a través justament de la intervenció de membres de l'IEC. Jordi Carbonell, tot i que aleshores encara no n'era membre, hi intervingué en nom de la institució; de més a més, al *Butlletí de la Societat Catalana d'Estudis Històrics* de l'any 1955, hi publicà una nota que resumeix els continguts que s'hi exposaren referits a la realitat catalana, en què no s'està de criticar l'absència d'una part notable d'estudiosos castellans en les sessions del Congrés.

El desembre de 1964 es desenvolupà el primer Congrés de Cultura Catalana, en la clandestinitat, durant dos dies, al Centre d'Influència Catòlica Femenina (CICF) i a la residència universitària dels Escolapis de Sant Antoni. Entre els organitzadors, no hi podia faltar Jordi Carbonell, qui feia costat a Joan Triadú i a Joan

Coromines, als quals se sumaren el grup «Molas-Castellet». Carbonell hi tingué un paper important en l'organització general, encara que la seva intervenció es mirà que quedés a l'ombra per motius de seguretat. No es pot dir que es tractés d'un congrés de l'IEC, però òbviament l'Institut hi intervingué.

Foren Jordi Carbonell i Miquel Coll i Alentorn els qui donaren la primera informació al Ple de l'IEC el 21 de febrer de 1975 (aleshores feia tres anys que Carbonell en formava part com a membre numerari) que es preparava el Congrés de Cultura Catalana. Carbonell ja tenia l'experiència en el clandestí que acabo d'esmentar. I tenia, sobretot, la saviesa política per a incentivar el que es proposava de fer.

Encara que podria citar moltes altres contribucions de Carbonell a diversos congressos, simposis i col·loquis organitzats per l'IEC, m'he limitat a esmentar aquests més allunyats en el temps. Recordo, per cloure aquest capítol, la seva intervenció en l'homenatge a Joan Coromines arran de la seva mort l'any 1997. Jordi Carbonell hi prengué part juntament amb Joan A. Argenter, José Antonio Pascual i Josep Massot i Muntaner. Carbonell no era enemic de ningú; si de cas, tenia enemics. Malgrat que Joan Coromines, a causa d'un caràcter molt singular, ara i adés feia dures crítiques, no sempre enraonades, respecte a col·legues altrament de gran vàlua científica, això no impedí que Carbonell reconegués amb entusiasme la labor ingent del savi il·lustre i insubornable que fou.

6. L'ÀMBIT DE LES PUBLICACIONS DE L'IEC

Les publicacions de l'IEC foren un dels àmbits que majorment valorava Ramon Aramon, seguint l'esperit fundacional, que destacava essencialment la voluntat d'Enric Prat de la Riba que l'IEC generés coneixement, conservés el patrimoni nacional, recuperés la història del país... i plasmés, escrits en llengua catalana, tots els avenços a què arribés la corporació. Gràcies a aquesta decisió, avui l'IEC és l'editorial científica més important dels Països Catalans i, sobretot, ha pogut mantenir negre sobre blanc els usos recomanables de la llengua catalana en registres tan específics com els de l'alta ciència. Solament si s'escrivia i es publicava allò que s'investigava es podria enfortir el català i fer-lo apte per als registres de major especialitat i formalitat.

En un altre sentit, l'IEC volia esdevenir, com ho fou, un referent internacional de totes les principals àrees del coneixement. Les publicacions eren la millor manera de presentar-se a la comunitat científica internacional i, de rebot, de fer-li patent que els Països Catalans són una realitat sòlida, vertebrats entorn d'una llengua de cultura única i interessats a ésser en l'avantguarda del coneixement.

Altrament, les publicacions de l'IEC eren la moneda de canvi per a la recepció de bibliografia d'altres institucions internacionals, com es demostra en la carta que Carbonell adreçà a Euskaltzaindia, amb data 26 d'agost de 1984:

Sr. José Antonio Arana,
Azkue Biblioteka, Euskaltzaindia,
Ribera 6,
48005 Bilbo, (Bizkaia),
Euskadi

Querido José Antonio:

De regreso de vacaciones, quiero darte las gracias por tu amabilidad para conmigo con ocasión de mi visita a Euskaltzaindia el 27 de julio pasado. Fue una ocasión magnífica de encontrarme presente en el acto de entrega del nuevo edificio que será la sede de la Academia.

Por una cuestión de orden, te confirmo la entrega a vuestra biblioteca de:

«Estudis Romànics», vols I-XVI
Diccionari ortogràfic, 1ª ed. (1917), con *Exposició de l'ortografia catalana segons el sistema de l'Institut*.

Acusamos recepción de:

Diccionario vasco-español-francés, de Azkue
Breve historia de la Academia

Entregué al Sr. Aramon tu libro sobre Azkue: me encarga que te salude de su parte y te dé las gracias.

Un abrazo cordial de tu buen amigo

Jordi Carbonell

Membre de la Secció Filològica

O bé en la que adreçà a Kálmán Faluba el 2 d'octubre de 1987:

Sr. Kálmán Faluba
ELTE Spanyol Tanssék
1364 Budapest, pf. 107
Hongria

Senyor:

[...] us enviem, per correu a part, unes publicacions de l'Institut que poden ser del vostre interès [...].

Paquet núm. 1:

— Jaume Medina i Enric Sullà, *Actes del Simposi Carles Riba*. Biblioteca Filològica XVII.

— Llengua i Literatura, núm. 1.

— Arxiu de Textos Catalans Antics (ATCA), nú. 4.

— Estudis Romànics, volums XVII, XVIII i XIX.

Paquet núm. 2:

— Arxiu de Textos Catalans Antics (ATCA), núms. 1, 2, 3, i 5.

Us saluda molt cordialment,

Jordi Carbonell

Una gran part del que s'havia publicat fins a l'any 1939 havia estat destruït; la resta, maltractat. Carbonell ho recorda a Josep M. Martorell, a qui adreça una carta, datada a Barcelona el 18 de febrer de 1986, on li agraeix una proposta de reestructuració dels espais de l'IEC i la Biblioteca de Catalunya; acaba així:

T'adjunto també un exemplar del llibre *L'Institut d'Estudis Catalans: els seus primers XXV anys*, que conté informació que et pot interessar. Lamento el mal estat de l'exemplar, però aquesta (o pitjor) és la condició en què han quedat les publicacions anteriors a 1939 que no han estat destruïdes.

Però com podia l'IEC assumir les despeses de tot el que suposà una tasca d'edició permanent? De cap altra manera que no fos cercant recursos de fora, de particulars. Des de la sacsejada entre 1942-1944 de què he parlat, l'Institut se serví del mecenatge. Com ens diuen Balcells, Izquierdo i Pujol, Rafael Patxot, Francesc Cambó, la Fundació Enric Larratea, el Patronat de Cultura Catalana d'Amèrica, la Union Académique International i la UNESCO ajudaren decisivament a fer possible la tasca de publicacions, de manera que podem dir que l'any 1944 la represa era ja sistemàtica.

Jordi Carbonell admirava i donava suport total a la idea d'Aramon d'incentivar molt especialment el camp de les publicacions de l'IEC. Ens recorda que, malgrat l'especialitat d'Aramon, remarcà la transcendència del projecte reeixit dels Arxius de la Secció de Ciències, i afirmava que per a la normalització de la llengua, la cultura i la ciència catalanes era millor un llibre de ciència que de novel·les. Les publicacions de l'IEC, totes soles, haurien estat suficient per a justificar-ne l'existència.

Carbonell explicava que el règim no gosava d'intervenir, d'interceptar una activitat que posava l'IEC en relacions científiques amb vora dues-centes institu-

cions culturals estrangeres (Carbonell, 2011, p. 15). Fins al punt que Aramon, amb el consentiment de Puig i Cadafalch, decidí que les publicacions de l'IEC, tenint en compte el caràcter acadèmic de la institució, no passarien mai per la censura: manifestació d'aquell tarannà a què m'he referit, d'actuar com si tot fos normal, que trobava en Carbonell un còmplice impecable, perquè qui li podia discutir que, en efecte, tot el que feien era normal? No deixaren de servir-se d'alguna tàctica preventiva; així, per exemple, Carbonell il·lustra que les primeres edicions de postguerra són de 1946, però que apareixen amb la data falsa de 1938. Que *Estudis Romànics* surten per primera vegada amb data 1947-1948, però que són impresos posteriorment, el 1949 (Carbonell, 2011, p. 16). Minúcies...

Quan Aramon s'encarregà de la revisió de la segona edició del *Diccionari general de la llengua catalana* de Pompeu Fabra, ultra l'assessorament de Carles Riba i Joan Coromines, demanà l'ajut de Jordi Carbonell. En les grans obres que es dugueren a terme a l'IEC, fossin de la branca que fossin, gairebé mai no hi deixava d'ésser cridat a participar-hi activament.

És prou conegut el compromís que Carbonell tingué en la redacció de la *Gran enciclopèdia catalana*. Una obra de notable envergadura que es volgué lligar a l'IEC. N'era inicialment el director Jordi Carbonell i Aramon demanà a la SF que assessorés l'obra lingüísticament, lexicogràficament i lexicològicament, la redacció de la qual s'inicià l'any 1965. Aramon n'era l'assessor lingüístic general.

Amb Carbonell al capdavant i amb l'IEC col·laborant-hi, es redactà una enciclopèdia universal, però pensada des de la percepció dels Països Catalans. Carbonell refusà copiar models d'altres obres destacades semblants. Havia d'ésser una enciclopèdia realment catalana. I sabé engrescar els científics i intel·lectuals de tot el domini lingüístic perquè hi participessin. Acabà essent també un instrument essencial de referència lingüística complementària a la del *Diccionari* de Fabra, perquè l'*Enciclopèdia* havia d'entrar en la terminologia d'especialitat, en l'onomàstica, en la toponímia i en la transliteració de noms estrangers.

Semblava impossible que, en el context en què es movia el país, es pogués projectar una obra de l'abast d'aquesta. Els obstacles, per això, foren molts, sobretot de caràcter material i de censura, i la *Gran enciclopèdia catalana* hagué de passar per moments en què s'arribà a dubtar que pogués acabar-se. No es conclugué com hauria volgut Jordi Carbonell, però avui és un dels resultats culturals que testimonien la tossuderia d'un poble a fer allò que creu que s'ha de fer i l'entusiasme a convertir en obra col·lectiva una iniciativa del seu interès.

Des de l'any 1973, funcionà una comissió de professors de català i de correctors, que s'encarregava de dinamitzar la publicació de les addicions i modificacions al *Diccionari* de Fabra, que eren supervisades, és clar, per la SF. A les actes de la Secció no consten els noms dels qui participaren en aquesta comissió, però grà-

cies a Albert Jané sabem que Carbonell i Hortènsia Curell, entre d'altres —el mateix Albert Jané—, en formaven part.

7. A LA MANERA D'EPÍLEG

En aquest treball, he procurat subratllar solament algunes actuacions de Jordi Carbonell al llarg de la seva vida per a l'IEC, algunes des de dins mateix de la corporació, d'altres, des de fora; he barrejat les que realitzà quan encara no n'era membre elegit amb les que feu més formalment com a acadèmic numerari, perquè en tots els casos la illusió, l'empenta, la seriositat i la competència que hi dedicà foren exactament les mateixes, sense distinció ni de la seva condició personal ni tampoc de la mena de tasca en què hagués d'intervenir.

Vull cloure aquesta revisió amb l'al·lusió a alguns aspectes més específics del seu caràcter i del seu pensament.

Carbonell pertangué a la SF; per tant, havia d'intervenir en la funció d'acadèmia de la llengua catalana que té atribuïda. Em sembla pertinent destacar que, essent com era literalment un home revolucionari en el sentit sociopolític del terme, era alhora un dels pocs conservadors de la SF quan es tractava de la preceptiva de la llengua. La relació que en feia amb la nació i la idiosincràsia catalanes el portaren a romandre fidel a l'actitud general de Pompeu Fabra, home també políticament d'esquerres, però amb una resistència justificada als canvis normatius, si no eren del tot imprescindibles objectivament i socialment. Carbonell s'alineava habitualment en les posicions d'Aramon, de Sarsanedas, de Bastardas o de Badia (cito solament membres ja traspassats). Per a ell un canvi tenia sentit sobretot si era per a arraconar una solució castellana i recuperar-ne una de genuïna del català. El procés invers, el rebutjava amb energia i contundència: no acceptava que una forma forana en marginés una de catalana, tant se val si la interferència s'havia estès molt i molt, tant se val si la deia tothom. Recordo com si fos ara mateix com va patir en veure que una paraula castellana estava a punt d'aprovar-se en el si del Ple de la SF en perjudici de l'expressió catalana corresponent; jo n'era president aleshores. El seu sofriment perquè no s'esdevingués allò que semblava imparable i el meu acord, és clar, amb l'opinió de Carbonell m'empenyeren a usar l'autoritat del càrrec per tal d'aturar la discussió sobre el problema i deixar les coses com estaven; fou l'única vegada, que recordi, que vaig recórrer al privilegi del càrrec. Com s'alleugerí l'actitud de Jordi Carbonell! Em va agrair reiteradament la decisió. Així sentia la llengua, així sentia el país. La revolució no és bona ni dolenta en la vida social; cal que sigui possible i ensems necessària, en benefici del benestar de tots, i moralment impecable. En la història de les llengües, no hi podem aplicar els mateixos paràmetres que en la vida econòmica, política, cultural...; el

conservadorisme preceptiu sovint és la posició més adequada, mentre que la revolució en la normativa pot dur fàcilment a llur fragmentació i dissolució. Només cal observar el comportament de tots els idiomes de cultura amb poder notable en l'univers lingüístic, per a comprendre com n'és d'arriscat adoptar una actitud demagògica basada en la transformació constant de les regles d'ús per motius de modernitat.

Carbonell intentà sempre frenar els ímpetus a favor de les modificacions, ben-intencionats però potser no prou raonables ni, doncs, recomanables per a la normalitat de la llengua catalana. No acceptà mai que impedir la introducció sobretot de castellanismes, però també de molts anglicismes, no fos una posició sociolingüística en benefici del català, com a idioma amenaçat; no l'entengué com una obsessió, sinó com la valoració objectiva de la relació de forces entre una llengua i les altres.

Confesso que, al meu entendre, estem necessitats, en el si de la SF, i també fora, a les universitats i als instituts de recerca, de defensors d'aquest tarannà que sempre resulta incòmode, perquè és més gratificant socialment el tarannà en favor de l'obertura a les modificacions. Carbonell era romàntic, la qual cosa no li impedia entendre que les llengües necessiten que es resolguin vacil·lacions, que es posin al dia en les innovacions en el coneixement, que siguin útils per a diferenciar registres, situacions pragmàtiques diverses en la comunicació... Senzillament tenia clar —i em penso que tenia raó— que tots els canvis imprescindibles podien fer-se sense ésser sotmesos a les pressions d'altres llengües amb més poder, especialment del castellà, per fortes que fossin.

En la seva bona voluntat a explicar les decisions de la SF, contestava totes les qüestions que se li presentessin de l'exterior. En una carta datada a Barcelona el 18 de febrer de 1986 i adreçada a J. Carreras li aclareix amb l'informe corresponent l'establiment del topònim *Cretes* (a la carta hi ha una referència interessant al retorn de l'IEC als locals habituals: fins al 1982!):

Sr. J. Carreras
Departament de Cultura de la Franja de Ponent,
Aragó, 4, 2ⁿ., 3^a., esc. D
08015-Barcelona

Distingit senyor,

Faig referència a la vostra lletra del propassat 12 de gener referent al topònim *Cretes*.

La Secció Filològica de l'Institut, després d'un estudi atent de la qüestió, es pronuncia en la sessió del 15 de febrer de 1986 d'acord amb l'informe adjunt.

Ens excusem del retard a respondre a la vostra petició del 12.1.1982: l'Institut retornà als seus locals habituals a la darrereria de 1982 i durant un període que ja s'ha allargassat massa ha funcionat amb algunes deficiències.

Jordi Carbonell tingué permanentment en la seva vida dos àmbits d'actuació que mai no abandonà: la política i la filologia. La peculiaritat seva fou que mai no els separà. Per a ell eren dos aspectes d'una sola realitat: quan parlava políticament d'allò que més li interessava i defensava, se servia dels seus coneixements pregons i sòlids de la història dels Països Catalans; quan investigava, se situava en una posició clara en què l'anàlisi política no hi podia faltar. Per això com a investigador practicà la filologia nacional, seguint les petjades de Fabra. En un i altre àmbit, sempre fou coherent i enter, la qual cosa no significa que fos monolític en el pensament; de fet, en política, sense moure's mai de les posicions d'esquerra i nacionalistes, serví des d'agrupacions diferents. Quant a l'activitat com a investigador, es mogué en dos espais principals: la universitat i l'IEC. I en aquest punt penso que s'ha de fer una distinció entre ambdós, en el sentit que Carbonell es considerà sempre més de l'Institut que no pas de la universitat; i, de fet, la perseverança en la dedicació és més clara en el que lliura a l'IEC i el que lliura a la universitat (i ara deixo a part el fet que en fou expulsat, de l'oficial d'aquí, ja que, en canvi, estigué molt a gust a Liverpool i com a catedràtic a la Universitat de Càller). Carbonell és un històric de l'IEC; i, com ja he dit, ho fou fins i tot d'abans d'ésser-ne membre numerari. L'IEC fou la casa seva estable per a la tasca de recerca.

Si Ramon Aramon i Serra fou el salvador de l'IEC, com afirmà el mateix Carbonell, Jordi Carbonell i de Ballester fou la crossa principal en què pogué recolzar-se Aramon. Així, doncs, la supervivència de l'IEC l'hem d'agrair a aquestes dues persones, a qui devem el lliurament de llur vida professional per l'Institut d'Estudis Catalans.

JOAN MARTÍ I CASTELL
Secció Filològica

ANNEXOS

1. Portada d'Amposta. *Butlletí d'Informació Local*, núm. 145 (agost 1979), amb la fotografia del pregó que Jordi Carbonell feu a Amposta.

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans

23/09/93 14:08

UNIVERSITAT CATALANA D'ESTIU 001 ETP 11

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS

Secció Filològica
Oficina d'Onomàstica

Ctra. Via de la Costa Catalana, 600. 4r. 2a
08007 Barcelona
Telèfon 31724 58
Fax 31726 10

TRANSMISSIÓ PER FAX

DATA 23-9-1993

DESTINATARI Mr. Rosa. Frangosa

DE Joan Antoni Rabella de l'ODE

COMENTARI Programa provisional de la primera sessió de la Col·laboració al DPTOP
s. H. Gascón

NOMBRE DE PÀGINES (INCLOSA AQUESTA) 2

Si hi ha qualsevol problema en la recepció d'aquest fax, truquen al telèfon (93) 317 24 58

Arxiu de
l'Institut

INSTITUT
D'ESTUDIS
CATALANS

Secció Filològica
Oficina d'Onomàstica

Gran Via de les Corts Catalanes 690 3r 2n
08001 Barcelona
Telèfon 93772415
Fax 9372510

ETP 11

Reunió amb Francesc Vilaró del Departament de Política
Territorial i Obres Públiques de la Generalitat de Catalunya (16
de setembre de 1993)

Elaboració d'un programa base de la primera sessió de
presentació de la col·laboració amb el Departament de Política
Territorial i Obres Públiques i el Consorci per a la
Normalització Lingüística.

Títol proposat: *Toponímia i senyalització.*

Dates possibles: 26 o 27 d'octubre, o bé 2 o 3 de novembre.

Programa:

10 Convocatòria

10:30 - 11 Presentació (acte protocolari)

11 - 11:30 Temps de marge de la presentació (descans i cafè)

11:30 - 12:30 Primera sessió-Introducció a l'onomàstica.

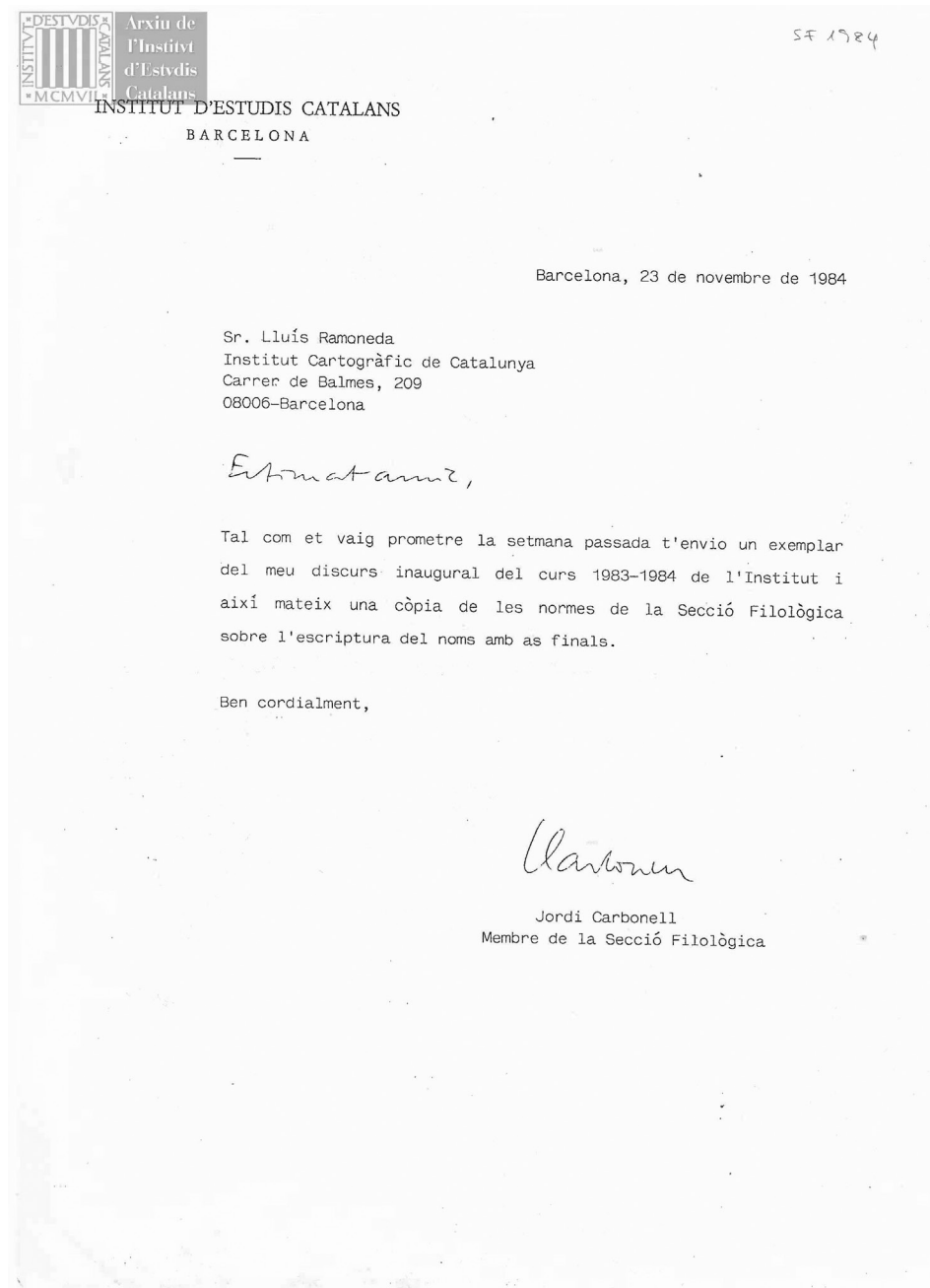
Comunicació general; importància de la toponímia
(Josep Moran)

12:30 - 1:30 Segona sessió-"Toponímia i normativa". Tradició
normativa de l'IEC. Criteris normatius
(Jordi Carbonell)

2 - 3 Refrigeri

3 - 4 Tercera sessió (aspectes més pràctics; Generalitat o
Consorci)

3. Carta mecanoscrita de Jordi Carbonell a Lluís Ramoneda (23 de novembre de 1984).

4. Carta mecanoscrita de Jordi Carbonell a Serra Ràfols (21 de març de 1959).

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans
MCMVII

SCH - SERRA - 5

Barcelona, 21 de març de 1959

Sr. J. de C. Serra i Rafols,
Barcelona:

Distingit senyor:

Tinc l'honor de comunicar-vos que la Societat us ha nomenat membre del Jurat del Premi Rubió i Lluch d'enguany per a judicar l'única obra presentada, la qual porta per títol "Les arrels històriques del País Valencià" i té per lema "Valentia".

Esperant que voldreu acceptar aquest nomenament, us saluda molt atentament el vostre afectuós

J. Carbonell,
Secretari.

5. Carta mecanoscrita de Jordi Carbonell al reverend pare Nolas del Molar (12 de juliol de 1957).

Arxiu de l'Institut d'Estudis Catalans
MCMVII

MOLAR - 1

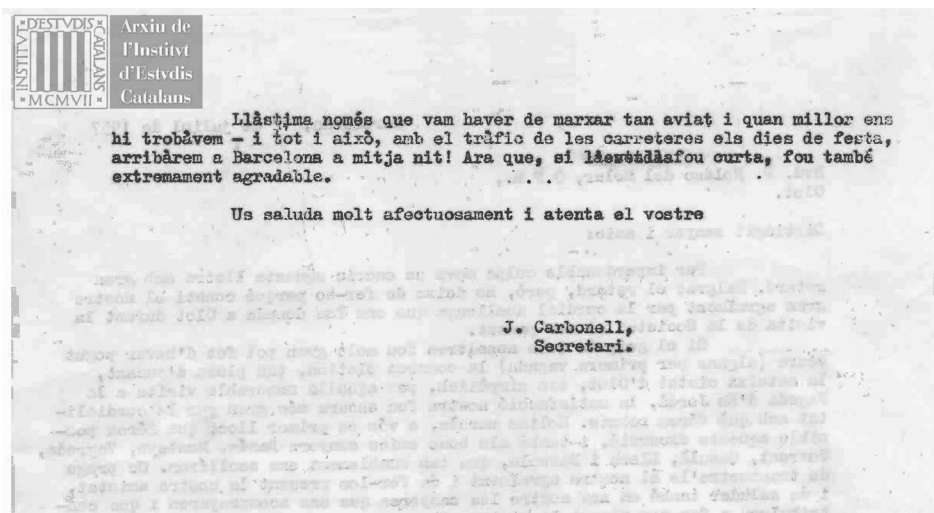
Barcelona, 12 de juliol de 1957

Evd. P. Nolas del Molar, O.F.M.,
Olot.

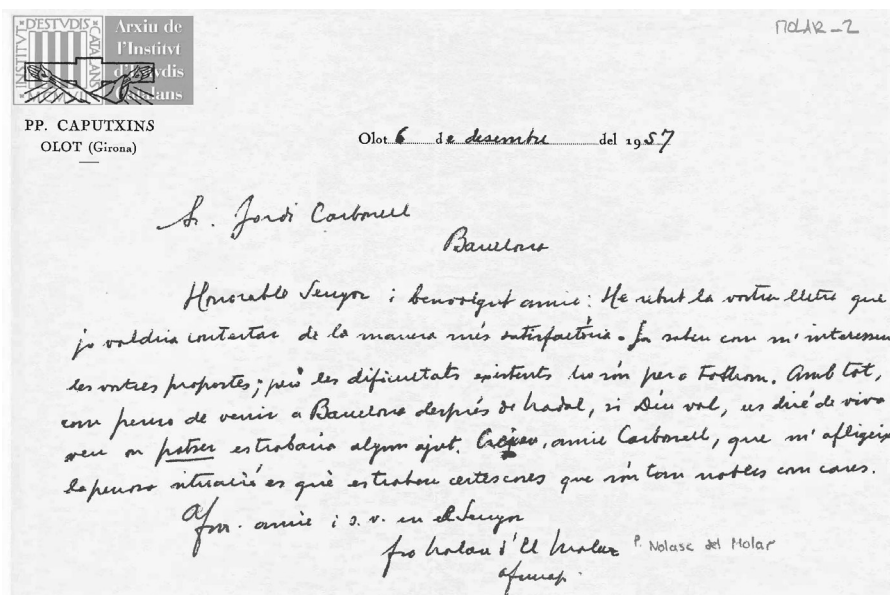
Distingit senyor i amic:

Per imperdonable culpa meva us escric aquesta lletra amb gran retard. Malgrat el retard, però, no deixo de fer-ho perquè consti el nostre gran agraïment per la cordial acollença que ens fou donada a Olot durant la visita de la Societat el mes passat.

Si el goig de tots nosaltres fou molt gran pel fet d'haver pogut veure (alguns per primera vegada) la comarca olotina, tan plena d'encant, la mateixa ciutat d'Olot, tan simpàtica, per aquella memorable visita a la Fageda d'En Jordà, la satisfacció nostra fou encara més gran per la cordialitat amb què fèrem rebuts. Moltes mercès, a vos en primer lloc, que fèreu possible aquesta excursió, i també als bons amics senyors Danés, Montoya, Vayreda, Torrent, Casullà, Llach i Bassols, que tan amablement ens acolliren. Us prego de transmetre'ls el nostre agraïment i de fer-los present la nostra amistat, i de saludar també en nom nostre les senyores que ens acompanyaren i que contribuïren a fer-nos plaent la visita.

6. Carta manuscrita del reverend pare Nolas del Molar a Jordi Carbonell (6 de desembre de 1957).

7. Informe manuscrit sobre la reunió tinguda a Madrid amb representants d'altres acadèmies de l'Estat espanyol (18 de gener de 1985).

Arxiu de
l'Institut
d'Estudis
Catalans

1. E. C. - Original Paper from EICG Secretari Adjunt 1/241
+ 5 photocopies

INFORME SOBRE LA REUNIÓ TINGUDA A MADRID AMB REPRESENTANTS
D'ALTRES ACADEMIES DE L'ESTAT ESPANYOL

Invitat per Pedro Laín Entralgo, president de la Real Academia Española, a un dinar "para conversar libre e informalmente acerca de nuestras respectivas instituciones, y de la amistosa convivencia entre nuestras lenguas" al Restaurant El Bodegón (Pinar 15), ^{hi} de Madrid, assistiren: per la Real Academia Española Alonso Zamora Vicente, secretari perpetu, i Antonio Toral, conservador (el president, i convocant de la reunió, Pedro Laín Entralgo, s'excusà per un atac de lumbago); per la Real Academia de la lengua Vasca-Euskalkaindiz, Juan San Martín; per la Real Academia Galega, Domingo García-Sabell; per l'Institut d'Estudis Catalans, Jordi Carbonell.

Malgrat que Carbonell feu constar que ja hi havia hagut reunions anteriors de les quatre acadèmies, l'opinió de tots els altres, compres Toral que hi havia assistit, fou que les reunions anteriors havien d'ésser considerades de ~~*membres~~ ~~de les acadèmies~~ de les acadèmies a les quals aquests assistien individualment i no portaven una representació oficial de la institució corresponent. La reunió fou qualificada d'històrica, institucionalment. Hom acordà, però, de no ~~donar~~ donar-ne notícia als diaris, en espera de la celebració d'una reunió més formal, amb ordre del dia.

La reunió transcorregué amb la més gran cordialitat. Hom feu constar que es tractava d'entretenir les relacions entre les acadèmies i la opinió unànime fou que és convenient de donar-los una certa periodicitat. En ~~així~~ ~~la~~ opinió la freqüència d'aquesta periodicitat les opinions variaven entre els qui pensaven ~~en~~ en reunions anuals o biennals i els qui ~~opinionen~~ creien que, almenys al començament, es caldria més d'una cada any. El criteri general fou que aquesta reunió podrien ésser beneficioses per a tots. Carbonell exposà el seu

ent, que calia deixar la política a part - cadascú en això podria

tenir les opinions que fossin - i que l'objectiu dels contactes era de facilitar les relacions culturals, ~~no pas polítiques~~

Hom acordà de celebrar la primera reunió formal a ^{(de dos dies de duració,}
- ciutat equidistant de les seus de les ~~altres~~ acadèmies que no hi residixen -
Madrid, la segona ~~setmana~~ ^{quinzena} de maig, amb la presència
de quatre representants per cada acadèmia i ~~amb~~ amb un tema
concret a l'ordre del dia, que podria ésser "Bilingüisme, diglossia
i educació." ~~El~~ Carbonell suggerí ~~de celebrar-la~~ ^{tant} que podria
celebrar-se a Sant Sebastià, que així mateix és equidistant de les
altres ciutats de residència de les acadèmies. San Martín opinà que
en l'estat actual de tensió a Euscadi, ^{(les primeres reunions se celebrarien}
no era aconsellable ~~que~~ ^{que}
a Sant Sebastià. ~~Es~~ ^{Es} ~~proposà~~ ^{proposà} una altra ciutat basca, ~~però~~ ^{però} ~~no~~ ^{no} ~~se~~ ^{se} ~~creia~~ ^{creia}
preferible que, en el torn de ciutats, les primeres fos Madrid i la
segona i la tercera, Barcelona i la Corunya, en l'ordre que fós escollit.
Hom acceptà aquesta proposta.

~~Sobre el tema a tractar~~ Hom acordat d'anar ~~treballant~~
en l'elaboració de l'ordre del dia, comprès el tema, entre ara i el
mes de maig. San Martín distribuï una proposta d'ordre del dia, que és
adjuntada al present informe.

Hom alludí també a l'existència d'altres problemes, ^{en} unitats
de les respectives llengües (qüestió del "valencià" per al català, del bable
o asturià i de l'aragonès, per ~~l'aragonès~~ a l'espanyol), ~~el~~ ^{el} ~~la~~ ^{la} ~~conveniència~~ ^{conveniència}
de trobar unes fonts regulars de finançament, etc.

Garcia-Satell alludí a la conveniència que, amb motiu de
la reunió del maig vinent, hom fes una visita de cortesia al rei d'Espanya.
Tots accediren l'horat de Carbonell, que exposà que aquest punt l'havia
de consultar abans de respondre. Hom acceptà aquesta idea i fou sug-
gerit que en tot cas la visita fos en haver acabat els treballs de la reunió.
Garcia-Satell féu present que, l'Institut d'Estudis Catalans havent tornat a
ésser legalitzat com a acadèmia pel real decret del 3118/1976 ^(3118/1976) ^(d'11 de novembre) ~~del 1926~~ ^{del 1926} ~~sementava~~ ^{sementava} que
aquest fet induís a la visita. ^{no} hi hagué cap tensió ~~el~~ ^{no} sobre aquest

La reserva formulada fou acceptada fàcilment i correcta.

Hem prengut nota dels telèfons i adreces dels representants de les altres institucions.

Després de la reunió,
~~Carbonell, en comp~~

Tovot acompanyà Carbonell a visitar la seu de la Real Academia Española. Ramon i Vicente, de que intervingué relativament poc, ho feren sempre amb una gran cordialitat. Una proposta d'intercanvi de publicacions fou ben acollida (caldrà insistir-hi per escrit).

Barcelona, 18 de gener de 1985,

Jordi Carbonell

1 annex

8. Carta manuscrita de Jordi Carbonell a Giuseppe Tavani (18 de juny de 1986).

Arxiu de
l'Institut
JORDI CARBONELL
Tel. 247 00 99
BARCELONA

CSG Secretari Ld Jun 2/86

Giuseppe Tavani Barcelona, 18/6/86

Caro Nèppe,

Abiamo avuto un grossissimo piacere di rivedervi a Barcellona. Speriò uno che il viaggio di ritorno sia stato buono.

Ti mando una fotografia che mi ha passato Bartardas per te: è in un angolo del "Jordi Mercè Rodoreda" de la Casa de Convalecència. Sulla foto ci sono, da sinistra a destra: al fondo, un pezzo della mia testa (di fronte); non ho identificato quelli che sono di schiena; Carlos Martínez Shaw; tu parlando con Joan Martí; Agustín Rubio (un andaluso che abita Valenza e parla un catalano perfetto); Maria Conca, di Valenza (è la moglie di Josep Guàrdia).

La notte dopo il giorno della vostra partenza una bomba ha causato danni nella Libreria Ràf-Hester (e in altri punti, compresa una altra libreria). È un gruppo di strana destra, che lascia bandiere spagnole e volantini nella "lengua del Imperio", i quali - per beffa - si chiama "Milicia Catalana". Da alcuni mesi è in azione ma "non sanno chi sono".

Tanti saluti da parte di Montserrat e un bacio per Giulio e per te.

Tuo,

Jordi